

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У СИСТЕМІ КЛЮЧОВИХ ОСВІТНІХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Стаття присвячена висвітленню сутності професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів з позицій компетентнісного підходу. Автор визначає структурно-змістові особливості цього поняття та його місце в системі ключових освітніх компетенцій. На основі аналізу ряду досліджень структури поняття професійної компетентності, автор визначає компоненти професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів.

Пріоритетним завданням сучасної професійної освіти є виховання відповідальної особистості з різнобічним гуманістичним та гуманітарним світоглядом, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вмє критично мислити та має чітко сформовану мовленнєву культуру та етику комунікативної поведінки. Відтак, особливої уваги заслуговує "концепція компетентності" як провідна ідея для сучасної національної системи освіти, сутність якої полягає в тому, що "...система освіти тільки тоді може вважатися ефективною, коли її результатом буде компетентна особистість, котра володіє не тільки знаннями, моральними якостями, але й уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи здобуті знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність" [1].

Проблемам пошуку шляхів оновлення змісту освіти та узгодження його із сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітнього простору, створення ефективних механізмів набуття майбутніми фахівцями ключових компетентностей присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних учених: О. І. Пометун, О. В. Овчарук, А. В. Хуторського, В. В. Краєвського, О. Онопрієнко, І. Г. Агапон, М. О. Голубевої, І. В. П'янківської, Н. А. Насонової, Н. С. Щерби та інших. Проте компетентнісний підхід до навчання у вищих навчальних закладах є досить новим напрямком сучасної педагогічної освіти, а відтак, багато проблем, пов'язаних з його впровадженням, залишаються ще невирішеними. На наш погляд, особливого значення компетентнісно-орієнтована освіта набуває в ході підготовки майбутніх філологів, оскільки студентам потрібно опанувати низку ключових компетентностей, щоб реалізовувати власну професійну діяльність.

Метою статті є характеристика сутності поняття професійна іншомовна компетентність майбутніх філологів та її місця в системі ключових освітніх компетенцій.

Завдання статті:

- дослідити особливості компетентнісного підходу та шляхи його впровадження в систему вищої освіти;
- визначити предметний зміст поняття професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів, його структурні особливості, та взаємозв'язок із системою ключових компетенцій та ключових освітніх компетенцій.

У березні 2000 року на засіданні в Лісабоні Європейською Радою були окреслені основні напрямки економічного, наукового і соціального розвитку для країн Європейської Спільноти. Результатом чотирирічної роботи в цьому напрямку стало рішення планомірно підвищувати рівень освіченості громадян за рахунок формування в них фундаментальних умінь, які необхідні та є достатніми для ефективної життєдіяльності в сучасному інформаційному суспільстві. У світлі цього, Європейська Комісія Генерального Директорату з питань освіти і культури "Освіта і навчання 2010" у листопаді 2004 року на засіданні групи Б, присвяченому проблемі: "Ключові компетенції: ключові компетенції у процесі неперервного самонавчання. Європейські рекомендації", визначила перелік провідних умінь, які є необхідними для сучасного європейця. Вони отримали назву ключових компетенцій (компетентностей) [2]:

- спілкування рідною мовою;
- спілкування іноземними мовами;
- математична обізнаність і компетенція у природничих і технічних науках;
- інформаційна компетенція;
- міжособистісна, міжкультурна, соціальна і громадянська компетенції;
- культурно-творчого самовираження;
- вміння навчатися;
- адаптивність і мобільність.

Ключові компетентності – це змінний, багатофункціональний набір знань, умінь і ставлень, які потрібні усім індивідам для особистої реалізації й розвитку, соціальної інтеграції і працевлаштування. Ключові компетентності є важливими для таких сфер життя, як:

- особистісна реалізація і розвиток протягом життя (культурний капітал);

- активне громадянство та інтеграція (соціальний капітал);
- зайнятість (людський капітал) [3].

Ключові компетентності (компетенції) мають особливе місце в усій системі, оскільки пов'язані більше з особистісними якостями і здібностями людини, ніж із певними галузевими знаннями чи певними професійними навичками. Зазначимо, що ключові компетентності є здатністю людини діяти на основі отриманих знань, вирішувати поставлені проблеми і завдання, що вказує на практичну сутність названої педагогічної категорії. Сказане цілком правомірно стосується професійної іншомовної підготовки майбутнього філолога, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, вміє досягти нових професійних цілей [4]. Зазначимо, що ключові компетентності розвиваються і вдосконалюються упродовж усього життя, тому формування їх повною мірою в процесі навчання неможливе. Отже, мова йде про формування освітніх компетентностей [5], які співвідносяться з системою ключових компетенцій, запропонованих Європейською Комісією. До них належать:

- навчально-пізнавальні компетенції;
- інформаційні компетенції;
- загальнокультурні компетенції;
- соціально-трудова компетенції;
- ціннісно-сміслові компетенції;
- компетенції особистісного самовдосконалення;
- комунікативні мовні освітні компетенції:
 - комунікативна компетенція в рідній мові;
 - комунікативна іншомовна компетенція:
 - * професійна іншомовна компетентність;
- соціально-трудова компетенції.

Слід зазначити, що до складу комунікативних мовних компетенцій відносяться освітня комунікативна компетенція в рідній мові та освітня комунікативна іншомовна компетенція. На нашу думку, професійна іншомовна компетентність майбутніх філологів, з одного боку, співвідноситься з освітньою комунікативною іншомовною компетенцією, оскільки передбачає володіння іноземною мовою як інструментом своєї професійної діяльності, а з іншого боку, вона має тісний зв'язок з соціально-трудова компетенціями, тому що майбутній фахівець має володіти цілим комплексом професійних знань, навичок і вмінь, які необхідні для успішного виконання професійної діяльності. Відтак, місце професійної іншомовної компетентності знаходиться між комунікативними освітніми та соціально-трудова компетенціями.

Компетентнісний підхід до навчання передбачає, що одиницями і результатами навчальної діяльності суб'єктів навчання є сформовані компетенції/або компетентності. Саме компетентність визначає рівень професіоналізму особистості, яка володіє знаннями, уміннями та навичками, отриманими особистим шляхом освіти та досвіду практичної діяльності, що дозволяють їй демонструвати професійно грамотне мислення, оцінку, думку та здатність розв'язувати проблеми професійного характеру. Для компетентного фахівця, який не володіє необхідними для його професії компетенціями, неможлива їх повна реалізація в соціально значущих аспектах. З огляду на це, поділяємо думку В. О. Калініна, який зазначає, що компетентність студента є основним якісним показником освітнього процесу у вищому навчальному закладі, а її досягнення відбувається через здобуття ним необхідних компетенцій, які складають освітню мету професійної підготовки спеціаліста [6: 8]. Поняття компетентності розглядається як завдання освіти, спрямоване на забезпечення майбутнього фахівця можливістю самореалізації в суспільстві.

Компетентнісний підхід надає сучасній вищій школі широкі потенційні можливості для підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. Європейське співтовариство активно розглядає і впроваджує можливості компетентнісного підходу до підготовки майбутніх фахівців. Так, у програмі Загальні європейські принципи компетентностей і кваліфікацій учителів визначено коло загальних європейських принципів щодо підготовки майбутніх педагогів, які, на наш погляд, цілком прийнятні і для процесу підготовки філологів, майбутніх викладачів іноземної мови та перекладачів.

Насамперед, це:

- високкокваліфікована професія;
- професія, що відповідає контекстові навчання протягом життя;
- мобільна професія;
- професія, заснована на партнерстві [7].

У доповіді Європейської комісії "Ключові компетентності – планування навчальних програм щодо програми "Освіта і практика 2010" серед компетентностей викладачів зазначено такі:

- вміння самостійно навчатися;
- вміння аналізувати свою роботу;

- вміння вести дослідницьку роботу, що є частиною професійного розвитку;
- набуття культури навчання протягом життя;
- вміння критично оцінювати свої методи;
- вміння злагоджено працювати в колективі [8].

З огляду на це, предметний зміст професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів трактується нами як комплекс взаємопов'язаних вроджених і надбаних суб'єктом навчання утворень (знання, вміння, навички, способи діяльності, досвід, спрямованість, здібності), володіння яким надає можливість вирішувати навчально-пізнавальні, комунікативні, професійні проблеми у процесі професійної іншомовної підготовки. На наш погляд, це і є структурно-змістове відображення оптимального результату формування професійної іншомовної компетентності у студентів-філологів у процесі навчання у вищій школі. Але до структури професійної іншомовної компетентності входить не тільки цей зміст, а також враховуються чинники, які мають безпосередній вплив на нього, тобто психологічні та когнітивні особливості суб'єктів навчання, які визначають індивідуальний навчальний стиль студента.

Програма з англійської мови для професійного спілкування, враховуючи сучасні досягнення в галузі лінгвістики, педагогіки, психології, психолінгвістики та методики викладання іноземних мов, а також Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти щодо рівнів володіння мовою [10: 2], компетенцій користувача, можливих контекстів користування мовою, процедур складання програм і контролю результатів навчання, пропонує розглядати професійну іншомовну компетенцію як формування у студентів різних спеціальностей здатності навчатися, їх предметних знань та попереднього досвіду, яке здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією для реальних академічних і професійних сфер і ситуацій [11: 7-8].

Здійснений теоретичний аналіз досліджуваної категорії дозволяє нам виявити власне її розуміння. Отже, професійна іншомовна компетентність майбутнього філолога – це інтегративна здатність особистості студента-філолога, що характеризується глибокою обізнаністю в психолого-педагогічній і предметній галузях знань, колом професійних умінь і навичок, особистісному досвіді і освіченості спеціаліста, здатного використовувати іноземну мову як інструмент професійної діяльності й професійного пізнання. Враховуючи підходи багатьох дослідників (С. М. Павлутенков, В. О. Калінін, М. І. Запрудський, О. Є. Ломакіна, А. К. Маркова, Н. В. Кузьміна, І. А. Зязюн, С. О. Сисоєва, Н. С. Щерба та ін.) щодо структури поняття професійної компетентності, нами були визначені такі компоненти професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів: *мотиваційний, іншомовний комунікативний, рефлексивний та особистісний*. Охарактеризуємо коротко змістові особливості кожного з них.

Першим компонентом виділяємо *мотиваційний компонент*. У структурі професійної іншомовної компетентності він визначає основну мету професійної підготовки майбутнього філолога, його потреби, інтереси, стійкі мотиви, окреслює спрямованість цього процесу. Наступним є *іншомовний комунікативний компонент*, до складу якого входять такі поняття, як обізнаність, володіння навичками, вміннями, досвідом – саме вони становлять систему знань, набутих під час навчання іноземної мови у вищій школі. Зміст іншомовного комунікативного компоненту складають такі компетенції: 1) *мовна компетенція*, яка означає удосконалення знань з лексики, граматики, семантики та фонології; 2) *мовленнєва компетенція*, яка передбачає вдосконалення умінь та навичок говоріння, аудіювання, письма та читання. Мовленнєва компетенція, на наш погляд, передбачає володіння мовцем багатством мовних засобів, нормами мовлення, стильовим і жанровим розмаїттям, формами мовлення (усною та письмовою); 3) *соціокультурна компетенція* є тією складовою частиною іншомовного комунікативного компоненту, без якої іншомовне спілкування не здійсниться або буде неефективним. До складу соціокультурної компетенції входять: країнознавча компетенція (знання історії, географії, економіки, державного устрою культури країни, мова якої вивчається) та лінгвокраїнознавча компетенція (знання особливостей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в конкретних ситуаціях спілкування). Третім компонентом професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів виділяємо *рефлексивний компонент*, сутність якого полягає в умінні свідомо контролювати результати своєї діяльності, рівень власного розвитку, динаміки особистого зростання: сформованість таких важливих професійних якостей, як креативність, ініціативність, комунікативна відкритість, готовність до співпраці, співтворчості, толерантність, схильність до самоаналізу, здатність до імпровізації, творчого уявлення, передбачення. Четвертий компонент – *особистісний*, який є особистісною характеристикою професійних, загальнолюдських якостей та здібностей майбутнього фахівця. До особистісних якостей належать: когнітивний стиль, здібності і навчальний стиль. Зазначимо, що когнітивний стиль – це індивідуальні розбіжності, завдяки яким людина пізнає навколишній світ, інтерпретує інформацію, що потрапляє до неї, вирішує проблеми та поводить у різноманітних ситуаціях. Здібності – це індивідуально-психологічні якості особистості, які забезпечують легкість оволодіння певною діяльністю та є передумовою успішного її

виконання [11: 282], а навчальний стиль характеризується як підхід до того, як навчатися. Особистісні характеристики складають індивідуальний профіль студента, вони допомагають викладачу обрати ефективні форми і методи навчання у процесі формування професійної іншомовної компетентності студентів-філологів і реалізовувати індивідуальний підхід, діагностуючи динаміку індивідуального розвитку особистості майбутніх фахівців.

Компетентнісний підхід є перспективним напрямком реформування системи вищої освіти. Результати вивчення проблеми формування професійної іншомовної компетентності майбутнього філолога у світлі так званої "концепції компетентності" як провідної ідеї для сучасної національної системи освіти в зарубіжній та вітчизняній педагогічній літературі дозволили охарактеризувати сутність професійної іншомовної компетентності майбутнього філолога, визначити її місце в системі ключових освітніх компетенцій і окреслити структурно-змістові особливості цього поняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Титаренко І. Компетентність – вимога сучасності // Світло: науково-методичний інформаційний пізнавально-освітній часопис. – 1996. – № 1. – С. 57.
2. European Commission Directorate-General for Education and Culture. Implementation of "Education and Training 2010". – Work programme. Working group B: Key Competences. Key competences for lifelong learning. [Електронний ресурс]: A European reference framework. November 2004. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/keyrec_en.pdf
3. Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework. – Brussels: European Commission, 2004.
4. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. – К.: Школяр, 1997. – 150 с
5. Хуторской А. В. Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов [Електронний ресурс] / Ключевые компетенции и образовательные стандарты / А. В. Хуторской // Интернет-журнал "Эйдос". – 23 апреля 2002. – Режим доступу до журн. : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
6. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / В. О. Калінін. – Житомир. – 2005. – 22 с.
7. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications. – European Commission, 2004.
8. Education and Training 2010 Programme. Joint seminar Report. Cluster Key Competences. – Curriculum Development. – 2008.
9. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
10. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г. С. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
11. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи. Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. – К.: ТОВ "Філ-студія", 2006. – 320 с.

Матеріал надійшов до редакції 19.11. 2009 р.

Sorokina N. V. Профессиональная иноязычная компетентность будущих филологов в системе ключевых образовательных компетенций.

Статья посвящена освещению понятия профессиональной иноязычной компетентности будущих филологов с позиций компетентностного подхода. Автор определяет структурно-содержательные особенности этого понятия и его место в системе ключевых образовательных компетенций. На основе анализа ряда исследований структуры понятия профессиональной компетентности, автор определяет компоненты профессиональной иноязычной компетентности будущих филологов.

Sorokina N. M. The Professional Foreign Competence of the Future Philologists in the System of Key Educational Competences.

The article is devoted to the defining the meaning of the professional foreign competence of the future philologists. The author characterizes the structural and contextual features of this category and its position in the system of the key educational competences. Based on the analysis of a number of studies of professional competence concept, the author identifies the components of professional foreign language competence of future philologists.